

METODICKÝ POKYN
ministra školství, mládeže a tělovýchovy
k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže čj. 14 514/2000-51 platný od 1.1.2001 se systémově zaměřuje na celou škálu sociálně patologických jevů. Vymezuje minimální preventivní programy na úrovni škol a školských zařízení, role jednotlivých institucí a definuje funkci školního metodika prevence. Šikanování žáků škol a školských zařízení označuje za jeden z vážných negativních jevů.

Školy a školská zařízení mají mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházely vzniku tohoto problému a aby se s ním odpovědně vyrovnávaly již při jeho vzniku. Poznatky jasně ukazují, že tam, kde se věnuje náležitá pozornost kvalitní prevenci šikanování, její výskyt významně klesá a nepřenáší se ani mimo školy a školská zařízení.

Dětsí a dospívající agresori se často stávají členy marginálních sociálních skupin, které pak v dospělosti mají zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní. Dokážeme-li zastavit jejich agresivní chování v tomto věku, sníží se i riziko jejich kriminalizace v dospělosti.

Cílem předkládaného metodického pokynu je upozornit v návaznosti na výše uvedený předpis na závažnost šikanování, poskytnout pedagogickým pracovníkům základní informace o jeho projevech a napomoci hledat řešení těchto specifických problémů.

Čl. 1

Charakteristika šikanování

(1) Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.

(2) Pocit bezpečí každého jedince je neodmyslitelnou podmínkou vytváření produktivního prostředí a dobrého sociálního klimatu školy. Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb. a podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení (např. čl. 2). Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.

(3) Z hlediska trestního zákona může šikanování žáků naplňovat skutkovou podstatu trestných činů vydírání, omezování osobní svobody, útisku, ublížení na zdraví, loupeže, vzbuzení důvodné obavy, poškozování cizí věci, znásilnění, kuplířství a pod.

(4) Učitel nebo vychovatel, kterému bude znám případ šikanování a nepřijme v tomto ohledu žádné opatření, se vystavuje riziku trestního postihu pro neoznámení, případně nepřekážení trestného činu. V úvahu přicházejí i další trestné činy jako např. nadřívání či schvalování trestného činu, v krajním případě i

podněcování. Skutkovou podstatu účastenství na trestném činu podle § 10 trestního zákona může jednání pedagogického pracovníka naplňovat v případě, že o chování žáků věděl a nezabránil spáchání trestného činu např. tím, že ponechal šikanovaného samotného mezi šikanujícími žáky apod.

Čl. 2

Projevy šikanování

Šikanování má ve svých projevech velice různou podobu s následky především na psychickém zdraví. Jejich znaky je možno rozdělit podle různých hledisek přibližně do následujících skupin :

- verbální přímé a nepřímé,
- fyzické přímé a nepřímé,
- aktivní a pasivní.

Za určitých okolností může šikanování přerůst až do forem skupinové trestné činnosti a v některých opravdu závažných případech nabýt i rysy organizovaného zločinu. Příklady znaků šikanování, které neustále přibývají, jsou uvedeny v příloze.

Čl. 3

Školy a školská zařízení v prevenci šikanování

(1) Je nutné, aby se s podstatou, formami a nebezpečnými důsledky šikany jako antisociálního chování jedinců i skupin žáků seznámili všichni žáci, učitelé, vychovatelé, výchovní poradci, ředitelé škol a školní inspektoři. Žáci i pedagogové by měli vědět, že tyto formy chování nejsou neškodnou legrací a zábavou, měli by být seznámeni zejména s negativními důsledky šikany, a to jak pro její oběti, tak pro její pachatele. Za zvlášť nebezpečnou je třeba považovat tendenci podceňovat počáteční projevy šikanování.

(2) **Každý pedagogický pracovník** na všech úrovních a typech škol ve výchovně vzdělávacím procesu vede důsledně a systematicky žáky a studenty k osvojování norem mezilidských vztahů založených na demokratických principech, respektujících identitu a individualitu žáka a rozvíjí zejména:

- - pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu druhého člověka,
- - respekt k individualitě každého jedince,
- - etické jednání (humanita, tolerance),
- - jednání v souladu s právními normami a s důrazem na právní odpovědnost jedince.

Všichni pedagogičtí pracovníci by měli využívat možností osobní, společenské a morální výchovy v prevenci šikanování a prohlubovat si své znalosti a dovednosti v tomto oboru. Důležité aktivity školy nelze spojovat jen s určitým vyučovací předmětem nebo skupinou předmětů. To se týká zejména situací, kdy se žák učí přijímat všeobecné hodnoty společnosti, identifikovat se s nimi a jednat v jejich duchu v každodenním životě.

(3) **Pedagogická centra** a další subjekty poskytující další vzdělávání pedagogickým pracovníkům zajistí v tomto oboru podle úrovně a typu škol a podle akreditovaných programů toto vzdělávání výchovných poradců, školních metodiků prevence i dalších učitelů.

(4) **Ředitelé** škol a školských zařízení odpovídají za systémové aktivity školy v oblasti prevence šikanování a agresivity. Vychází se přitom z komplexního pojetí preventivní strategie, která je ve smyslu metodického pokynu ministra k prevenci sociálně patologických jevů součástí minimálního preventivního programu školy. V rámci účinné prevence šikanování je při přípravě a realizaci celoškolské (celoústavní) strategie důležité zejména:

- Zajistit účast školního metodika prevence a případně i dalších učitelů v akreditovaných kurzech k problematice šikanování. Školní metodik prevence bude zodpovídat za informovanost všech pedagogických pracovníků školy nebo školského zařízení o dané problematice. Bude se aktivně

podílet na řešení případů šikanování a napomáhat svým kolegům zvládnout základní postup a strategii při řešení konkrétních situací. Doporučuje se seznámit pedagogické pracovníky mimo jiné též s informací MŠMT ČR č.j. 14 144/98-22 „Spolupráce škol a předškolních zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané“.

- Navodit úzkou spolupráci mezi žáky (svěřenci), rodiči a pedagogy a jasně vymežit možnosti oznamovat i zárodky šikanování (při zachování důvěrnosti takovéhoto sdělení).
- Ve školním (ústavním) řádu jasně stanovit pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení.
- Zajistit v souladu s pracovním řádem zvýšený a kvalitní dohled pedagogů o přestávkách, před začátkem vyučování, po jeho skončení i během osobního volna, a to hlavně v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo kde by k němu mohlo docházet.
- Seznámit pedagogy se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikanování, vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování mezi spolužáky (školní metodik prevence, výchovný poradce).
- Aktivně zapojit do prevence šikanování i nepedagogické pracovníky.
- Zvyšovat informovanost pedagogů v této oblasti, doplňovat školní knihovnu o literaturu z oblasti problematiky agresivního chování a šikanování, organizovat semináře s odborníky zabývajícími se danou problematikou, začleňovat témata šikany do dalšího vzdělávání učitelů apod.
- Informovat pedagogy, žáky (svěřence) i rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování (např. umístit na přístupné místo kontakty a telefonní čísla na instituce, které se problematikou šikanování zabývají, viz příloha č. 2 a 3).
- Spolupracovat s odbornými službami resortu školství (pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče a s dalšími odbornými pracovišti poradenských a preventivních služeb v regionu, poskytujícími odbornou konzultaci a psychoterapeutickou péči, s metodiky preventivních aktivit a s dalšími odborníky v regionu).

Čl. 4

Metody řešení šikanování

(1) Odhalení šikany bývá někdy velmi obtížné i pro zkušeného pedagoga. Nejzávažnější negativní roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.

(2) Pro vyšetřování šikany lze doporučit strategii prováděnou v těchto pěti krocích:

1. Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
2. Nalezení vhodných svědků.
3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
4. Zajištění ochrany obětem.
5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.

(3) Při výbuchu brutálního skupinového násilí vůči oběti, t. zv. „školního lynčování“ je nutný následující postup:

1. Překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti.
2. Domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování.
3. Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
4. Pokračující pomoc a podpora oběti.
5. Nahlášení policii.
6. Vlastní vyšetřování.

(4) Účastní-li se šikanování většina problémové skupiny, nebo jsou-li normy agresorů skupinou akceptovány, doporučuje se, aby šetření vedl odborník-specialista na problematiku šikanování (z pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, diagnostického ústavu, krizového centra apod.)

Čl. 5

Výchovná opatření

(1) Pro potrestání agresorů lze užít následující běžná výchovná opatření:

- Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia na střední škole.
- Snížení známky z chování.
- Převezení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny.
- Doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň jako SVP.

(2) V mimořádných případech se užijí další opatření:

- Doporučení rodičům na dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučení realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
- Podání návrhu orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.
- Vyrozumění policejního orgánu, došlo-li k závažnějšímu případu šikanování.

(3) Školské zařízení řeší tuto problematiku na základě opatření ve výchově, systému hodnocení svěřence zařízení popř. programu rozvoje osobnosti dítěte.¹

(4) Oběti šikanování se doporučuje nabídnout psychoterapeutickou péči PPP nebo jiného poradenského pracoviště.

Čl. 6

Spolupráce školy s rodiči žáků

Při podezření na šikanování žáka je nezbytná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Nelze však předpokládat, že rodiče budou vždy hodnotit situaci objektivně, proto se doporučuje upozornit je na to, aby si všímali možných příznaků šikany a nabídnout jim pomoc. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Pokud se rodiče setkají s příznaky šikanování (viz příloha č. 1), měli by se poradit s třídním učitelem, školním metodikem prevence, ředitelem školy, popř. psychologem, etopedem nebo jiným specialistou.

Čl. 7

Spolupráce školy se specializovanými a ostatními institucemi

(1) Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány, a to zejména ve zdravotnictví s pediatry, odbornými lékaři, psychiatrickou péčí, v oblasti soudnictví se soudci, obhájci a

¹ Vyhláška č.64/1981 Sb., o školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

žalobci (také využívání alternativních trestů), v oblasti sociální péče s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou).

(2) Při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu přestupku nebo trestného činu, je ředitel školy nebo školského zařízení povinen oznámit tuto skutečnost Policii ČR.

(3) Školy a školská zařízení jsou povinny bez zbytečného odkladu oznámit orgánu sociálně právní ochrany skutečnosti, které ohrožují žáka (svěřence), nebo že žák (svěřenec) spáchal trestný čin, popř. opakovaně páchá přestupky.²

Čl. 8

Závěrečné ustanovení

Tento pokyn nabývá účinnosti dnem 1.1.2001.

Mgr. Eduard Zeman, v.r.
ministr

V Praze dne **8. prosince 2000**

² §6, §10 Zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.